

УДК 347.1

DOI <https://doi.org/10.32689/2522-4603.2024.2.8>**Юлія КОРОСТАШИВЕЦЬ**

кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри адміністративного, фінансового та банківського права Навчально-наукового інституту права імені князя Володимира Великого, ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом»

ORCID: 0000-0002-9861-091X

МАТЕРІАЛЬНИЙ ТА ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ АСПЕКТИ ПРАВОВОЇ РЕГЛАМЕНТАЦІЇ ЗАКОННОГО ПРЕДСТАВНИЦТВА ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ НАЦІОНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА

У статті здійснюється дослідження загальних положень представництва за національним законодавством. Розкриваються суть матеріального та процесуального представництва, а саме особливості визначення представника, його повноваження, правова регламентація діяльності.

Розкривається суть законного представництва в умовах воєнного стану.

Досліджено певні невідповідності норм матеріального та процесуального права.

Методологія. У запропонованій статті особливу увагу приділено аналізу порівняльно-правового та практичного аспектів практичного правового регулювання законного представництва.

Наукова новизна. Законне представництво в матеріальному і процесуальному праві є актуальним для дослідження, так як відбувається ряд змін норм в існуючі нормативні акти.

Висновки. Проаналізовано особливості здійснення окремих видів законного представництва, виокремлено суб'єктів законного представництва за матеріальним та процесуальним правом. Визначено особливості законного представництва в умовах воєнного стану.

Ключові слова: представництво, процесуальне представництво, договірне представництво, законне представництво, законний представник.

Yulia Korostashivets. MATERIAL AND PROCEDURAL ASPECTS OF THE LEGAL REGULATION OF LEGAL REPRESENTATION THROUGH THE PRISM OF NATIONAL LEGISLATION

The article examines the general provisions of representation under national legislation. The essence of material and procedural representation is revealed, namely the specifics of the definition of a representative, his powers, legal regulation of activity.

The essence of legal representation under martial law is revealed.

Certain inconsistencies in the norms of substantive and procedural law have been investigated.

Methodology. In the proposed article, special attention is paid to the analysis of comparative legal and practical aspects of practical legal regulation of legal representation.

Scientific novelty. Legal representation in substantive and procedural law is relevant for research, as there are a number of changes in existing regulations.

Conclusions. The peculiarities of the implementation of certain types of legal representation are analyzed, the subjects of legal representation are distinguished according to material and procedural law. The peculiarities of legal representation in the conditions of martial law are determined

Key words: representation, procedural representation, contractual representation, legal representation, legal representative.

Відповідно до ч. 1 ст. 10 Закону України «Про правотворчу діяльність», закон – це нормативно-правовий акт, прийнятий Верховною Радою України та (або) на всеукраїнському референдумі в установленому Конституцією України та законом порядку, що регулює найбільш важливі суспільні відносини.

В свою чергу закони приймаються у формі кодексів, закону України, закону України про внесення змін до кодексу, первинного закону, закону України про надання згоди Верховною Радою України на обов'язковість або денонсацію міжнародного договору України, закону України про затвердження (ч. 2 ст. 10 Закону України «Про правотворчу діяльність»).

Правовою основою законного представництва за національним законодавством

є Цивільний кодекс України та Цивільний процесуальний кодекс України.

Цивільний кодекс України як основний нормативний акт, що регулює матеріальні приватні правовідносини у книзі 1 «Загальні положення» закріплює загальні засади представництва.

За загальним правилом учасники цивільних правовідносин особисто набувають цивільних прав та цивільних обов'язків шляхом укладення правочинів. Але не виключено випадки, коли вони за тих чи інших обставин позбавлені здатності чи можливості самостійно здійснювати необхідні юридичні дії. Представництво забезпечує усунення юридичних або фактичних перешкод, які не дають фізичній або юридичній особі самостійно укласти той чи інший правочин [9, с. 331].

Представництво в цивільному праві характеризується тим, що його сутністю є вчинення представником певних юридичних дій, до яких належить вчинення правочинів. Згідно з цим не є представництвом вчинення особою фактичних дій, які безпосередньо не ведуть до настання юридичних наслідків [10, с. 364].

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідженню окремих питань представництва присвячено праці таких відомих українських вчених-цивілістів, як: С.Г. Керимов, С.Є. Морозова, В.П. Нагребельний, О.Л. Невзгодіна, О. А. Підпригора, З. В. Ромовська, В.О. Рясенцев, С. Я. Фурса, Є. О. Харитонов, Б. Б. Черепакін, Я. М. Шевченко, І. В. Шерешевський та ін.

Метою пропонованого наукового дослідження є визначення проблем матеріального і процесуального аспектів правового регулювання законного представництва через призму національного законодавства, а саме визначення кола осіб, які можуть бути представниками та меж їх повноважень.

Виклад основного матеріалу. Перешкоди у здійсненні самостійних дій учасниками цивільних правовідносин поділяються на юридичні та фактичні.

Юридичний підставами є правовим статусом особи, а саме визнання особи недієздатною чи недостатністю обсягу дієздатності для вчинення певних правочинів. Так, відповідно до ч. 1 ст. 31 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України), фізична особа, яка не досягла чотирнадцяти років (малолітня особа), має право: самостійно вчиняти дрібні побутові правочини; здійснювати особисті немайнові права на результати інтелектуальної, творчої діяльності, що охороняються законом, решта правочинів вчиняється в їх інтересах і від їх імені батьки (усиновлювачі) та опікуни, які є їх законними представниками (ст. 242 ЦК України).

До фактичних перешкод слід відносити такі обставини, які не дозволяють суб'єктам цивільного права самостійно укладати правочини. Такими перешкодами можуть бути хвороба, відсутність у місці проживання у момент вчинення правочину (від'їзд у від'їздження, на лікування або відпочинок), правова необізнаність тощо [9, с. 331].

Відповідно до ч. 1 ст. 237 ЦК України, представництво – це правовідношення, в якому одна сторона (представник) зобов'язана або має право вчинити правочин від імені другої сторони, яку вона представляє.

Представництво виникає на підставі договору, закону, акта органу юридичної особи та з інших підстав, встановлених актами цивільного законодавства (ч. 3 ст. 237 ЦК України).

Предметом даного дослідження є представництво, яке виникає в силу закону – законне представництво.

Законне представництво має своє матеріальне і процесуальне закріплення в нормах національного законодавства.

Матеріальна регламентація закріплена в Цивільному кодексі України та Сімейному кодексі України. Щодо процесуального, то приватно-процесуальні відносини регламентуються Цивільним процесуальним кодексом України.

Батьки (усиновлювачі) є законними представниками своїх малолітніх та неповнолітніх дітей. Опікун є законним представником малолітньої особи та фізичної особи, визнаної недієздатною. Законним представником у випадках, встановлених законом, може бути інша особа (стаття 242 ЦК України).

Батьки мають право звертатися до суду, органів державної влади, органів місцевого самоврядування та громадських організацій за захистом прав та інтересів дитини, а також непрацездатних сина, дочки як їх законні представники без спеціальних на те повноважень. Батьки мають право звернутися за захистом прав та інтересів дітей і тоді, коли відповідно до закону вони самі мають право звернутися за таким захистом (частина друга та третя статті 154 СК України).

Повнолітні дочка, син мають право звернутися за захистом прав та інтересів непрацездатних, немічних батьків як їх законні представники, без спеціальних на те повноважень (частина друга статті 172 СК України).

Прийомні батьки є законними представниками прийомних дітей і діють без спеціальних на те повноважень як опікуни або піклувальники (частина четверта статті 256-2 СК України).

Батьки-вихователі є законними представниками дітей і діють без спеціальних на те повноважень як опікуни або піклувальники (частина четверта статті 256-6 СК України).

Баба і дід мають право на самозахист внуків. Баба і дід мають право звернутися за захистом прав та інтересів малолітніх, неповнолітніх та повнолітніх непрацездатних внуків до органу опіки та піклування або до суду без спеціальних на те повноважень (стаття 258 СК України).

Особа, яка взяла у свою сім'ю дитину-сироту або дитину, позбавлену батьківського піклування, має права та обов'язки щодо її виховання та захисту відповідно до положень статей 249 і 262 цього Кодексу (стаття 261 СК України).

Сестра, брат, мачуха, вітччч мають право звернутися за захистом прав та інтересів малолітніх, неповнолітніх та повнолітніх непрацездатних братів, сестер, пасинка, падчерики до органу опіки та піклування або до суду без спеціальних на те повноважень (частина друга статті 262 СК України) [7].

За Цивільним кодексом України законне представництво слід розрізняти через призму суб'єктів, які поділяються на дві групи: особи, які є законними представниками і особи, щодо яких застосовується законне представництво.

Так відповідно ст. 242 ЦК України до осіб, які є законними представниками законодавець

відносить: батьків, усиновлювачів, опікунів, а до осіб щодо яких застосовується законне представництво – малолітні та неповнолітні фізичні особи, фізична особа, визнана недієздатними.

Разом з тим у ч.3 ст. 242 ЦК України передбачено, що інша особа також може мати статус законного представника, у разі якщо це визначено нормою закону. Тобто, законодавець не дає вичерпного переліку осіб, які можуть бути законними представниками.

Щодо сімейного законодавства, то даний розподіл законного представництва за суб'єктивним складом зберігається.

Так, осіб, що мають статус законного представника – батьки, повнолітні дочка, син, прийомні батьки, батьки-вихователі, баба і дід, особа, яка взяла у свою сім'ю дитину-сироту або дитину, позбавлену батьківського піклування, сестра, брат, мачуха, вітчим, а до осіб, яких представляють законні представники належать – дитина, непрацездатний син, дочка, непрацездатні, немічні батьки, прийомні діти, діти-сироти і діти, позбавлені батьківського піклування, малолітні, неповнолітні та повнолітні непрацездатні внуки, малолітній, неповнолітній, повнолітній непрацездатний брат, сестра, пасинок, падчерка [8].

Законний представник – особа, яка на підставі закону, адміністративного чи судового акта уповноважена представляти права і законні інтереси іншої фізичної особи, з якою вона пов'язана такими юридичними фактами, як родинність, усиновлення, опіка, або представник тієї установи й організації, яка виконує обов'язок опікунів щодо фізичної особи, яка в них перебуває [4, с. 349].

Специфікою ознакою існування матеріального законного представництва законодавець закріплює в наявності двох елементів, які є взаємопов'язані, це право на здійснення такого представництва (материнство, рішення про призначення опікуном) так і наявність певних юридичних фактів, а саме не спроможність особи самостійно вчинити ту чи іншу дію у власних інтересах.

Особливістю даного виду представництва є його спрямованість на захист прав і законних інтересів недієздатних осіб, які внаслідок малоліття, недоумства або душевної хвороби не можуть піклуватися про себе самі. У зв'язку з цим воля таких осіб для вирішення питання про необхідність представництва їхніх інтересів зовні не має значення і не може вплинути на діяльність представника [11, с. 247].

Специфічним також є правове становище законного представника. Так у договірному представництві дієздатної особи, представництво реалізується як право і відбувається виключно за взаємною згодою представника і представляємої особи. У законному представництві, це вже не право, а обов'язок, який чітко передбачений нормою закону або

рішенням суду чи адміністративного органу і відмовитися від нього він не може. Однак законодавець передбачає випадки коли законний представник звільняється від виконання покладених на нього обов'язків, а саме відмова від опікунства, позбавлення батьківських прав.

Щодо процесуального підходу до питання представництва і законного представництва в тому числі, то цивільне процесуальне представництво визначається як сукупність процесуальних дій представника, що ґрунтується на відповідних правових підставах від імені відповідної особи шляхом участі у цивільному судочинстві для забезпечення реалізації права на захист їх цивільних прав та інтересів.

Представник – це особа, наділена повноваженнями здійснювати процесуальні дії в інтересах і від імені особи, яку він представляє [5, с. 74].

Законне цивільне процесуальне представництво є самостійним видом представництва, яке ґрунтується на нормах закону, що забезпечує умови, порядок та форми участі законного представника у забезпеченні та захисті цивільних прав особи, які самостійно реалізувати дане право не можуть [5, с. 75].

Відповідно до ст. 59 ЦПК України видами законного цивільного процесуального представництва є:

1. права, свободи та інтереси малолітніх осіб віком до чотирнадцяти років, а також недієздатних фізичних осіб захищають у суді відповідно їхні батьки, усиновлювачі, опікуни чи інші особи, визначені законом;

2. права, свободи та інтереси неповнолітніх осіб віком від чотирнадцяти до вісімнадцяти років, а також осіб, цивільна дієздатність яких обмежена, можуть захищати у суді відповідно їхні батьки, усиновлювачі, піклувальники чи інші особи, визначені законом. Суд може залучити до участі в таких справах неповнолітню особу чи особу, цивільна дієздатність якої обмежена.

Законом можуть бути визначені винятки щодо представництва в суді у трудових спорах, спорах щодо захисту соціальних прав, щодо виборів та референдумів, у малозначних спорах, а також стосовно представництва малолітніх чи неповнолітніх осіб та осіб, які визнані судом недієздатними чи дієздатність яких обмежена (ч. 4 ст. 131-2 Конституції України).

В умовах воєнного стану, а саме заява про встановлення факту народження особи на території, на якій введено воєнний чи надзвичайний стан, або на тимчасово окупованій території України, визначеній такою відповідно до законодавства, може бути подана батьками або одним з них, їхніми представниками, членами сім'ї, опікуном, піклувальником, особою, яка утримує та виховує дитину, або іншими законними представниками дитини до будь-якого місцевого суду України,

що здійснює правосуддя, незалежно від місця проживання (перебування) заявника (аб. 1 ч. 1 ст. 317 ЦПК України).

Законні представники можуть доручати ведення справи в суді іншим особам.

Однак даний перелік видів представництва було скорочено при внесенні змін до ЦПК України.

В первинній редакції, окрім існуючих видів законного представництва, існувало ще два види, а саме: права, свободи та інтереси особи, яка визнана безвісно відсутньою, захищає опікун, призначений для опіки над її майном; права свободи та інтереси спадкоємців особи, яка померла або оголошена померлою, якщо спадщина ще ніким не прийнята, захищає виконавець заповіту або інша особа, яка вживає заходів щодо охорони спадкового майна – офіційне представництво [5, с. 75] як підвиди законного, які були прибрані з існуючої редакції.

Аналізуючи ст. 62 ЦПК України прослідковується один із видів законного (офіційного) представництва через призму документів, які посвідчують повноваження представника, а саме ч.1 ст. 62 ЦПК України, повноваження представників сторін та інших учасників справи мають бути підтверджені такими документами: довіреністю фізичної або юридичної особи; свідоцтвом про народження дитини або рішенням про призначення опі-

куном, піклувальником чи охоронцем спадкового майна.

З відси можна робити висновок, що даний підвид законного (офіційного) представництва регламентується і був виключений з ст. 59 ЦПК України, але при цьому має своє практичне застосування.

Але якщо детальніше придивитися до конструкції норми щодо законного представництва, то його найменування, як законне, може бути піддане конструктивній критиці. Для виникнення «Законного представництва» необхідна не лише наявність норм закону, а й наявність певних юридичних фактів, таких як – рішення суду, рішення органу опіки і піклування про призначення опікуном.

Висновки. Узагальнюючи вище сказане, можна дійти висновку, що представництво має матеріальний та процесуальний характер.

Представники можуть бути особи, які передбачені прямою нормою закону, так і ті, повноваження яких виникає в силу певного юридичного факту (довіреності, договору).

Законне представництво відповідно до процесуального законодавства може бути двох видів, а щодо матеріального – розширене.

Представництво в умовах воєнного стану набуло нового правового відображення і нових форм реалізації повноважень представника.

Література:

1. Конституція України від 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 30.09.2023)
2. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року № 435-IV. Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 30.09.2023)
3. Цивільний процесуальний кодекс України від 18 березня 2004 року № 1618-IV. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> (дата звернення: 30.09.2023)
4. Енциклопедія цивільного права України / Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України : відп. ред. Я.М. Шевченко. – К. : Ін Юре, 2009. 952 с.
5. Науково-практичний коментар «Цивільного процесуального кодексу України». Станом на 01.01.2012 р. За заг. ред. Богатиря В.В. – К.: «Видавничий Дім «Професіонал», 2012. 752 с.
6. Про правотворчу діяльність Закон України від 24 серпня 2023 року № 3354-IX Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3354-20#Text>
7. Трохи про приватне право Василь Крат Трохи про законне матеріальне представництво https://t.me/glossema/675?fbclid=IwAR3Ppp56haeqA49CjE5w12OdRxytNtQS1wH9E-LQ98WTbtirxLIRZuG_Vpk (дата звернення: 30.09.2023)
8. Трохи про приватне право Василь Крат Трохи про законне матеріальне представництво (частина друга) https://t.me/glossema/676?fbclid=IwAR0ftd2peli0N4Vqsqj0pVXkppvZ11GyXgX8lu81B8RX0CijVRV3_gsSL8 (дата звернення: 30.09.2023)
9. Цивільне право : підручник : у 2 т. В.І. Борисова (кер. авт. кол.), Л.М. Баранова, І.В. Спасібо-Фатєвої, В.Л. Яроцького. – Х. : Право, 2011. Т.1. 656 с.
10. Цивільне право України: Академічний курс: Підруч.: У 2 т. За заг. ред. Я.М. Шевченко. Вид. 2-ге, доп. і перероб. – К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2006. – Т. 1. Загальна частина. 696 с.
11. Цивільний кодекс України : Наук.-практ. комент. Є.О. Харитонов, В.В. Завальнюк, І.М. Кучеренко та ін. ; за заг. ред. Є.О. Харитонova, Н.Ю. Голубевої. – 7-те вид., стереотип. – Х. : ТОВ «Одісей», 2011. 1216 с.